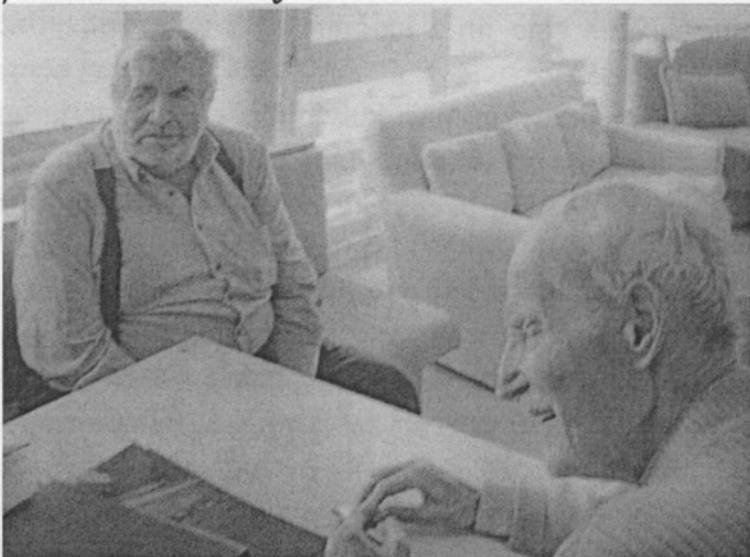

IN MEMORIAM FRANU ŽIŽKU

27. maja pred dvemi leti je v našem Domu umrl gledališki in televizijski režiser Fran Žižek, star triindevetdeset let. Bil je eden prodornih avantgardistov, ki je slovenskemu gledališču utiral sodobna pota, slovenski televizijski igri pa je bil celo oče, saj je ustvaril prvo samostojno slovensko televizijsko igro Noč na verne duše, po kratkem prizoru Otona Župančiča. Širšemu občinstvu se je prikupil predvsem z uprizoritvijo Miklove Zale, ki jo je za oder priredil po povedi Jakoba Sketa. Televizijske gledalce pa je očaral z nadaljevanko o slovenskih skladateljih Ipavcih. Njegov opus je zelo širok in bogat in ga ni mogoče predstaviti v nekaj vrsticah.

G. Žižek in g. Bibič v »sirčku« našega Centra

Po upokojitvi se je preselil v naš dom, kjer je preživel zadnja leta življenja. Tudi tu ni opustil ustvarjalnosti. Do zadnjega dne je pisal TV nadaljevanko o zgodovini Ptuja. Nekaj epizod smo objavili v prvih številkah našega glasila. Tik preden bi delo končal pa nam ga je iztrgala smrt, tako rekoč s svinčnikom v roki.

Spodaj v bifeju je zanimivo pripovedoval o svojih dogodivščinah. Gospe Olgi Zupanovi je bila najbolj všeč tista, ki opisuje, kako je v začetku druge vojne ustavil kralja Petra. Nagovarjala ga je, naj jo napiše. Pa se ni dal pregovoriti. Slabo da vidi in končno ima veliko pisarije s ptujsko nadaljevanko. Pristal pa je, da sem njegovo pripoved posnel na diktafon, jo vrgel v računalnik in gospa Maja jo je stiskala. Ta »magnetogram« sem mu dal, da ga popravi. In res ga je temeljito uredil, tako, da je nastal pravi avtorski prispevek. Vendar ga ni dovolil objaviti. Češ da ga je eno samo »hršenje« (hvalisanje). Čas je tekel svoj tok. Po pomoti sem članek zbrisal, zapis pa nekam založil. Te dni, ko sem se iz dvojke selil na enko, pa sem našel »magnetogram«. Dajem vam ga v branje, v spomin na našega nekdanjega sostanovalca.

Polde Bibič

Fran Žižek: Kako sem preživel drugo svetovno vojno

Zelo čudna stvar je bila, kako sem prišel v vojsko. Maja 1940 sem bil prisilno mobiliziran. V Ptiju sem režiral Martina Krpana in nisem slutil, da je to moja zadnja sezona na Ptiju. Uvrstil sem ga v repertoar iz dveh razlogov. Najprej: ko Hitler še ni napadel Jugoslavije oziroma Slovenije, so se ptujski nemški mogotci delali dobrotnike Slovencev. Mobilizirali so dvesto ali tristo, ne vem natančno, revnih kmetov in predvsem viničarjev, ki so se stežka preživljali ter jih poslali v Nemčijo na delo. Razporedili so jih na kmetije, kjer je manjkalo moških, ki so bili na fronti, ker je Nemčija takrat že bila v vojni. Naši viničarji, ki so doma stradali, so naenkrat dobili kruh. Iz Nemčije so navdušeno pisarili, kako je tam vse imenitno, kako imajo dovolj hrane in druge ugodnosti. Tako so Nemci propagirali nacizem. Ker sem bil do neke mere tudi politično angažiran, sem skušal z uprizoritvijo Levstikovega Krpana opomniti Ptujčane pa tudi ptujske kmete, da je nemška dobrota le utvara. Slovenje goriški rojak dr. Anton Slodnjak je takrat objavil drugi del Krpana, ki ga Levstik ni tiskal. V drugem delu Levstik prioveduje, kako Krpana na poti domov zajamejo in privedejo nazaj na Dunaj, kjer ga cesarica ukaže usmrtiti. Pravljični motiv, da ga rešijo pritlikavci in tako dalje, pustimo zdaj ob strani, pomembno je le, da se naš junak le izvije iz klešč in se osvobodi ter končno vrne domov. To pa so zadnji stavki, ki jih izreče na Dunaju: »Cesarski Dunaj! Doslej me nisi hotel poznati in poslej se tudi ne bova več videla!« Ali tako nekako.

S tem sem hotel opozoriti, da ne smemo Nemcem zaupati; začasna zaposlitev naših ljudi v Nemčiji, je samo navidezna usluga Nemcev. Privabili so jih, ker jih potrebujejo, pozneje pa bi jih zasužnjili.

Druga zanimiva značilnost pa je bila njena formalna upodobitev. To je bil čas, ko je na Hrvaškem deloval veliki »naivec« Hegedušić. Pa tudi drugje so se pojavljali naivci. Krpan se mi je zdel primeren z »naivno« gledališče. Že Levstik prioveduje Krpana iz perspektive preprostega kmečkega očanca. Kako si pač naivni Močilar predstavlja visoko družbo in visoko politiko. To sem skušal izraziti v predstavi. Uprizoril sem jo tako, kot bi jo režiral nek kmečki režiser, ki svoj živ dan ni prestopil praga poklicnega teatra. Pozna samo vaško folkloro. Zato sem Krpana zrežiral na nekakšen folklorni način. Predstava je uspela samo do neke mere, večina gledalcev je stvar odklonila. Očitali so mi, da prikazujem zgodbo preveč naivno. Le nekateri so razumeli moj namen. Tudi kritika se je ogradiла od predstave, pravzaprav je sploh ni bilo, ohranili so se le nekateri zapisi in fotografije v arhivu mestnega muzeja.

Zanimivo pa je, da je za mojo uprizoritev Krpana izvedel tudi Oton Župančič, tedanji upravnik Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani. Moje delo je poznal, ker ga je spremljal preko svojega sina, ki je z mano študiral v

Pragi. Naročil je ravnatelju Drame Pavlu Goliji, naj gre na Ptuj in si ogleda predstavo. Golia nam je pisal, da pride na Ptuj in če bo predstava kolikor toliko zanimiva, bo lahko gostovala v Ljubljani. Tam bi jo mogoče gledali z drugačnimi očmi. Ampak reprize sploh ni bilo. Moral sem zapustiti Ptuj. Kritike ni bilo nobene. Tako je ta po svoje zanimiva predstava, ki si pri publiki ni mogla pridobiti ugleda, ki sem mislil, da ga bo. In ga bi, če je ne bi priskledniki sreskega načelnika odstavili. V mojem opusu pa vseeno pomeni neke vrste zanimiv eksperiment.

Vse to je bila posledica tega, ker sem bil sreskemu načelniku Vidicu sumljiv že od svoje prve ptujske režije Matička. Zahteval je, da me gledališko vodstvo odpusti, ker sem dodal nekaj originalnih Beaumarchaisovih citatov, ki jih je Linhart omilil. Dramaturg Ingolič je s težavo dosegel, da sem lahko ostal, ker pač sredi sezone ni bilo mogoče najti človeka, ki bi delo na vrat na nos prevzel in ga pripeljal do konca. Vidic se je sprijaznil, da ostanem, a pod pogojem, da moje ime ne bo objavljeno ne v gledališkem listu, ne na plakatih, ne v časopisih.

Pri Krpanu pa se jim je ponudila priložnost, da se me znebijo. Res, da kakšnega, kako bi rekeli, uradnega ukaza, ni bilo, se je pa načelnik z vojaškimi oblastmi domenil, da so me mobilizirali. Bil sem skoraj sedemindvajset let star in zaradi študija še nisem služil vojske. Tako sem po sezoni moral kratko in malo v vojsko.

Poslali so me v Goražde. V Bosno. Tam smo vojsko služili predvsem oblastem sumljivi, napredni študentje iz vse Jugoslavije. V Goraždah me je zatekla vojna.

Ko so Nemci napadli Bosno, nas je komandant bataljon poslal branit domovino. Zjutraj so nam dali puške in nas poslali na hrib nad Goraždami, po katerem se vije cesta iz doline. Tam smo morali prežati na Nemce, da bi jih odvrnili, če bi se pojavili. Čudno pa je bilo nekaj: municije nam niso dali. Bilo naj bi nevarno. V našem bataljonu je bilo namreč precej hrvaških dijakov in študentov, ki so širili protijugoslovansko propagando in bi ob prvi priložnosti prebegnili k ustašem. Vrag si ga vedi, kaj bi se lahko izcimilo, če bi imeli strelivo. Zato nam ga niso dali.

Ležali smo po jarkih ob cesti, kar naenkrat se prikaže na serpentinah vojaška kolona blindiranih avtomobilov, ki pelje proti nam. Nastane panika. Oficirji so se takoj poskrili. Neki podnarednik je začel vptiti: »Ustavite jih! Ustavite jih!«

In jaz, norec, ki sem ležal tik ceste, sem skočil pa se postavil sredi ceste, s prazno puško! In čakal na kolono. Ne vem, kaj mi je padlo v glavo. Kar zapadel sem tistemu paničnemu povelju. Ko se je kolona približala, se mi je zdelo čudno, da v avtomobilih na čelu kolone sedijo jugoslovanski oficirji. Vseeno sem zavpil: »Stoj!«